

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Юлиан Куюмджиев

за дисертационния труд на **Андрей Иванов Касабов**,

редовен докторант към катедра „Практическо богословие” в Богословския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски”

на тема

„Музикалното творчество на йеромонах Неофит Рилски

– лични творби”

за присъждане на научната и образователна степен Доктор

Данни за докторанта

Андрей Касабов е завършил Софийската духовна семинария „Св. Иван Рилски” през 1994 г. и Богословския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски” със специалност Богословие, ОКС Магистър, през 2000 г. Междувременно от 1996 до 1998 г. той преподава източно църковно пеене и типик в Пловдивската духовна семинария „Св. св. Кирил и Методий”, а по-късно продължава преподавателската си дейност по източно църковно пеене като хоноруван преподавател в Софийската духовна семинария „Св. Иван Рилски” (2001 – 2007 г.) и като хоноруван асистент в Богословския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски” (от 2009 г.). Има активна дейност като клиросен певец и като хорист в мъжкия хор „Св. Роман Сладкопевец” и Софийския свещенически хор. Андрей Касабов е ръководител и диригент на хора за източно църковно

пеене „Св. Климент Охридски”, с който участва в редица концерти и фестивали за православна църковна музика.

Характеристика и оценка на докторския труд

Докторският труд на Андрей Касабов съдържа предговор, увод, три глави, заключение, приложения и използвана литература, която включва 169 източници на български, руски, сръбски и гръцки език. Трудът има общ обем от 247 страници, от които 214 страници основен текст и 30 страници приложения.

Актуалността на темата произтича от факта, че все още има сравнително малко изследвания, посветени на музикалното творчество на йеромонах Неофит Рилски. Същевременно дейността на Рилската църковнопевческа школа, с която основно е свързана музикалната дейност на бележития деец на българското Възраждане, е била предмет на редица музикалноисторически трудове и дисертацията на Андрей Касабов се вписва в това изследователско поле. Основната цел на неговия труд е „да се проучи авторското църковномузикално наследство на йеромонах Неофит Рилски в контекста на значението на Рилската певческа школа за развитието на българската възрожденска църковна музика през XIX век” (с. 10). Във връзка с това е необходимо още в увода авторът да постави и да коментира проблема за авторството в българската църковна музика през Възраждането, доколкото категорията композитор тогава в западноевропейския смисъл не е съотносима към тази музика, тя се появява у нас след Освобождението като част от стремежа към изграждане на музикална култура от европейски тип. Ето защо авторството във възрожденската българска църковна музика, в т.ч. и в музикалнопесенното наследство на Неофит Рилски, остава на равнището на характерния за средновековната техника подбор на

композиционно-структурни елементи, осмислени от гледна точка на вяръност към истинността на традицията.

Темата обуславя и широкия кръг от задачи, които си поставя докторантът в своята дисертация. Интердисциплинарният характер на труда, обусловен от спецификата на темата, изисква опора както върху богословска, така и върху музикологична литература и това предполага разнообразие от изследователски методи, които използва авторът.

В първата глава на труда – „Българското културно Възраждане и църковната музика”, Андрей Касабов прави подробен обзор на епохата в културноисторически и музикалноисторически план, като се основава на трудове на множество изследователи с принос в тази проблематика, между които Петър Динев, Емил Георгиев, Николай Генчев, Румяна Радкова, Венелин Кръстев, Николай Кауфман, Светлана Куюмджиева, Искра Рачева, Стефан Хърков и други. В първия раздел на тази глава – „Българското културно Възраждане и музиката – общи аспекти” авторът представя общите процеси в изграждането на новобългарската култура и акцентира върху новите явления в областта на музиката – спецификата в развитието на музикалния фолклор и възникването на градската песенност, първите прояви на многогласно църковно пеене като израз на нов тип естетическо отношение към музиката, създаването на първите български хорове, въвеждането на нотно пеене в светските училища и др.

На промените в църковната музика през XVIII и XIX век е посветен вторият раздел на тази глава. В него на основата на редица музикалноисторически изследвания Андрей Касабов проследява възникването и развитието на Рилската църковнопевческа школа, въвеждането на т.нар. модерна невмена нотация или „нов метод” в българските земи – за първи път в Рилския манастир, създаването на нотирани певчески ръкописи на църковнославянски език в манастира,

свързани с дейността на множество рилски църковни дейци, публикуването на първите печатни църковнопевчески сборници.

Връзките на Рилския манастир с други два важни центъра на българските църковнопевчески традиции през Възраждането – Хилендарския и Зографския манастир в Света гора са предмет на третия раздел. Употребата тук на понятието църковнопевческо изкуство (с. 51) изисква уговорка, доколкото църковната музика през Възраждането не извършва качествен скок към авторския опус и не се превръща в изкуство в западноевропейския смисъл на думата.

На основата на културноисторическия и музикалноисторическия обзор в първата глава, във втората глава Андрей Касабов очертава значението и приноса на Рилската църковнопевческа школа през Възраждането и нейните основни представители (първи раздел) и представя наследството от музикални ръкописи в Рилския манастир (втори раздел), като се позовава основно на изследвания на Петър Динев, Светлана Куюмджиева, Асен Атанасов, както и на описа в изданието „Славянски музикални ръкописи в Рилския манастир” (2012 г.), дело на авторския колектив Асен Атанасов, Светлана Куюмджиева, Вася Велинова, Елена Узунова и Елисавета Мусакова, който е представен накратко. В третия раздел на тази глава докторантът проследява жизнения път и многостранната дейност – църковномузикална, педагогическа, обществена – на йеромонах Неофит Рилски отново въз основа на множество общоисторически и музикалноисторически трудове и извори. Андрей Касабов въвежда малко известни факти и посочва предпоставките за формирането на Неофит Рилски като църковен певец и музикоучител.

Третата глава – „Музикалното творчество на йеромонах Неофит Рилски”, е най-обемна в дисертационния труд и в нея са съсредоточени основно личните наблюдения и изводи на докторанта въз основа на негови

сравнителни музикални анализи. В първия раздел на тази глава Андрей Касабов поставя изключително важният въпрос за съотношението между авторство и превод в църковнопевческата музика от Възраждането, който обаче се нуждае от допълнителна теоретична обосновка във връзка със спецификата на темата.

Докторантът последователно представя класификацията на авторски и преводни песнопения на Неофит Рилски, направена от Петър Динев, началния опис на песнопенията с Хурмузиева нотация на Неофит Рилски, съставен от Св. Куюмджиева, и описа на Асен Атанасов. Докторантът излага принципите, според които посочените автори са класифицирали песнопенията на Неофит Рилски като авторски и преводни и коментира позициите на отделните автори, като въвежда и собствени наблюдения. Текстът представлява преглед на музикалното творчество на Неофит Рилски (това подчертава и Андрей Касабов на с. 167), в който докторантът систематизира и обобщава вижданията на посочените изследователи на това творчество, като проследява развитието на възгледите по тази проблематика.

Във втория раздел от трета глава Андрей Касабов се спира на някои проблеми от музикалноизпълнителски характер в църковнопесенното наследство на Неофит Рилски, като представя изследванията в тази насока на Петър Динев, Светлана Куюмджиева, Стефан Хърков, Радостина Кръстева, Георги Десподов. Авторското участие на докторанта се състои отново в систематизирането на тези изследвания и на позициите на отделните автори, като очертава различията и общите моменти в подходите им.

Третият раздел от последната глава съдържа систематизация на авторското творчество на йеромонах Неофит Рилски въз основа на принадлежността на отделните песнопения към различни богослужбни

последования, като за всяко песнопение е въведена подробна информация за мястото му в съответния ръкопис, за връзките му с други песнопения от Неофит Рилски или с песнопения от други автори, за съществуващи версии на песнопението, за наличната авторска атрибуция и пр. Специално място е отделено на анализа на „Покаяния учителя”, в който Андрей Касабов извежда приликите и разликите в мелодическите версии на песнопението от йеромонах Атанасий Рилски и йеромонах Неофит Рилски.

Авторът е проучил значително количество литература по темата, която използва коректно и това е несъмнено достойнство на неговия докторски труд. Той познава добре проблематиката, свързана с темата, възгледите на различни изследователи, както и множество извори и успява на основата на редица изследователски тези и документи да представи обща картина на научните достижения по тази тема до този момент. Авторското му присъствие в текста на докторския труд до голяма степен се ограничава до наблюдения, сравнения и коментари на изследователските тези в използваната литература. Същевременно той много добросъвестно излага постигнатото преди него и борави внимателно с източниците, без да налага категорично своето виждане. Очертаването на проблематиката, свързана с темата на труда му, систематизирането на изследователската проблематика по темата и въвеждането на лични наблюдения и изводи е определено принос на докторанта.

Приноси са и заключенията на Андрей Касабов на основата на музикално-сравнителни анализи по отношение авторството на йеромонах Неофит Рилски на определени песнопения, посочени в други изследвания като преводни. Ценна е систематизацията на авторските му творби, която прави досторантът и която се основава на негови проучвания и съпоставки с описите на песнопенията на Неофит Рилски от други автори.

Бих препоръчал по-конкретно очертаване на личните позиции на докторанта по отношение на използваните източници, както и по-аналитично отношение към чуждите изследователски тези, които той представя в своя труд. Освен това в текста има повторения на някои пасажки, които присъстват в различни глави и раздели – например информация, свързана с жизнения път, обучението и дейността на йеромонах Неофит Рилски, с развитието на Рилската църковнопевческа школа. Тези повторения биха могли да се избегнат с оглед на по-стегнато изложение.

Авторефератът в обем от 37 страници пълно и точно отразява съдържанието на труда. Андрей Касабов е посочил и три публикации по темата (третата е под печат).

Заклучение

Въз основа на цялостното ми впечатление от труда на докторанта смятам, че той притежава необходимите качества на научно изследване, има ясна структура и прегледност на изложението, добър език и коректно позоваване на източниците по темата, както и научно-приложни приноси. Ето защо предлагам на уважаемото научно жури да присъди на Андрей Касабов образователната и научна степен Доктор в професионално направление 2.4. Религия и теология, научна специалност Църковна музика.

23 април 2019 г.

Проф. д-р Юлиан Куюмджиев